

Tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå

- uppföljning med hjälp av nationell statistik och intervjuer med lärosäten

Tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå
– uppföljning med hjälp av nationell statistik och intervjuer med lärosäten
Effektivitetsanalys 2014:5
Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2014
Helen Dryler

Universitetskanslersämbetet, Box 7703, 103 95 Stockholm
Tfn: 08-563 085 00. Fax: 08-563 085 50
E-post: registrator@uka.se, www.uka.se

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	6
Tillgodoräknande i statistiken	15
Population och definition av olika typer av tillgodoräknande	15
Tillgodoräknanden för doktorsexaminerade 2007–2012.....	17
Forskningsämnesområden – ovanligt med tillgodoräknande i humaniora.....	18
Lärosäten – stora variationer i användningen av tillgodoräknande	20
Lika för kvinnor och män	21
Även lika för svenska och utländska doktorander.....	21
Intervjuer med fem lärosäten	23
Kunskap om tillgodoräknande	23
Förutsättningar och hantering av tillgodoräknanden på forskarnivå	24
Förståelse av statistiken – vad betyder olika typer av tillgodoräknande?	26
Studietiden i forskarutbildningen – blev den kortare?	28
Fördelar och nackdelar med en tre- eller fyraårig forskarutbildning?.....	30
Sammanfattning och några reflektioner	32
Bilaga 1, Intervjupersoner	36
Bilaga 2, Intervjuguide	37

Inledning

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har genomfört en första uppföljning av tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå. Sedan den 1 juli 2007 har det varit möjligt för doktorander att inom ramen för forskarutbildningen tillgodoräkna sig högskolepoäng (hp) från den avancerade nivån i högskolan. Detta har öppnat upp för en effektivisering av forskarutbildningen genom att studietiden kan kortas – exempelvis kan doktoranderna avlägga en doktorsexamen på tre år (heltid) istället för de stipulerade fyra. Möjligheten att förkorta tiden i forskarutbildningen infördes i syfte att inte förlänga den totala utbildningstiden (från utbildning på grundnivå fram till en doktorsexamen). En förlängning skulle annars kunna bli resultatet när behörighetsreglerna för tillträde till utbildning på forskarnivå skärptes i samband med införandet av den nya utbildnings- och examensstrukturen i högskolan 2007. Det var ett tydligt önskemål från såväl regering som riksdag att doktoranderna skulle kunna korta tiden i forskarutbildningen genom tillgodoräkningen för att inte deras totala studietid i högskolan skulle förlängas.

Eftersom UKÄ har i uppdrag att granska effektiviteten i lärosätenas resursutnyttjande och ämbetet bedömer att studietiden i högskolan är en resursutnyttjandefråga för såväl regering och riksdag som lärosäten och doktorander har UKÄ valt att analysera tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå.

Studiens upplägg

I en inledande bakgrundsbeskrivning redogör vi bland annat för vad tillgodoräknande betyder, varför det infördes och hur det regleras i högskoleförordningen. Uppföljningen består sedan av två empiriska delar. Den första är av kvantitativ karaktär. Vi redovisar statistik om tillgodoräknande bland samtliga individer som avlade en doktorsexamen under perioden 2007 (höstterminen) till och med 2012. Den andra delen av analysen bygger på intervjuer som UKÄ har genomfört med representanter för fem olika lärosäten där dessa har berättat om sina erfarenheter av tillgodoräknande i forskarutbildningen. Intervjupersonerna representerar Kungl. Tekniska högskolan (KTH), Stockholms universitet (SU), Karolinska institutet (KI), Göteborgs universitet (GU) samt Chalmers tekniska högskola (CTH).

Bakgrund

Den 1 juli 2007 infördes en ny utbildnings- och examensstruktur i högskolan och all högskoleutbildning delades in i tre nivåer som bygger på varandra: grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. I samband med det blev det också möjligt för doktoranderna att korta tiden i utbildning på forskarnivå genom att tillgodoräkna sig högskolepoäng från studier på en lägre nivå än forskarnivå, det vill säga från grundnivå eller avancerad nivå, se 6 kap. 6–8 §§ högskoleförordningen (1993:100). I detta avsnitt förklarar vi begreppen genomströmning, studietid och examensfrekvens, ger bakgrunden till varför tillgodoräknande från tidigare studier infördes, beskriver regleringen av tillgodoräknande och tillträdesregler i högskoleförordningen samt ger vår syn på tillgodoräknande och studietid som en fråga om resursutnyttjande.

Genomströmning – studietid och examensfrekvens

I Sverige utfärdas både licentiat- och doktorsexamen på forskarnivå (se examensordningen, bilaga 2 till högskoleförordningen). Doktorsexamen (generell eller konstnärlig) omfattar 240 högskolepoäng (hp) vilket motsvarar fyra års studier på heltid. Licentiatexamen (generell eller konstnärlig) är hälften så lång, det vill säga 120 hp eller två års heltidsstudier.¹ Detta är den *nominella studietiden* i forskarutbildningen.

Många doktorander studerar på deltid eller gör studieuppehåll på grund av föräldraledighet eller annat och den verkliga studietiden för att avlägga en doktorsexamen eller licentiatexamen, det vill säga *bruttostudietiden*, blir då längre än de stipulerade fyra respektive två åren. Emellertid förekommer det också att *nettostudietiden*, det vill säga den effektiva studietiden som tar hänsyn till studieuppehåll och deltidstudier, är längre än den nominella tiden för en licentiat- eller doktorsexamen. Detta kan förekomma inom alla ämnesområden men är vanligast inom humaniora.

Nettostudietiden kan också vara kortare än fyra år, och det förekommer framför allt i ämnesområdet medicin och hälsovetenskap.² Sådana korta nettostudietider fanns även innan det blev möjligt för doktorander att tillgodoräkna sig tidigare studier från grundnivå och avancerad nivå.³

---

¹ Konstnärliga examina på forskarnivå infördes den 1 januari 2010. De utgör en mycket liten andel av det totala antalet doktorsexamina. 2012 avlades de första konstnärliga doktorsexamina – 5 stycken. Samma år avlades 2 530 generella doktorsexamina. Se *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2012*. Statistiska meddelanden UF 21 SM 1301 (UKÄ och SCB, 2013).

² *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2013*. Statistiska meddelanden UF 21 SM 1401 (UKÄ och SCB, 2014).

³ Enligt en utvärdering publicerad 2008 av Högskoleverket så hade 43 procent av doktoranderna i medicin, vårdvetenskap och farmaci bedrivit forskarstudier minst sju månader innan de antogs; motsvarande siffra bland samtliga doktorander var 21 procent. Se *Utvärdering av utbildning på forskarnivå inom medicin, vårdvetenskap och farmaci* (rapport 2008:12 R, Högskoleverket 2008) och *Doktorandspegeln 2008*, (enkätbilaga i rapport 2008:23 R, Högskoleverket 2008).

Brutto- och nettostudietiderna kan enbart beräknas för doktorander som har avlagt en examen på forskarnivå. Men många doktorander avlägger aldrig någon forskarexamen⁴ vilket fångas av måttet *examensfrekvens* som beskriver hur stor andel av en kull nya doktorander som efter en viss tid (den nominella studietiden eller någon annan tid som har valts) har avlagt en licentiat- eller doktorsexamen. Tillgodoräknande påverkar inte den ”slutgiltiga” examensfrekvensen men kan påverka den vid en tidig mätning efter antagningen till utbildning på forskarnivå, exempelvis efter tre år.^{5 6}

Hur har den politiska processen kring tillgodoräknande sett ut?

Genomströmningen i forskarutbildningen – examensfrekvens och studietid för dem som har avlagt en forskarexamen – har diskuterats vid flera tillfällen och bland annat i samband med den så kallade forskarutbildningsreformen 1998.⁷ Möjligheten för doktorander att tillgodoräkna sig tidigare studier som infördes 2007 är nära kopplad till studietid, och föregicks av en politisk process i form av statliga utredningar, proposition etc. Vi beskriver översiktligt denna process.

Forskarutbildningsutredningen

En diskussion kring den nominella studietiden i forskarutbildningen aktualiserades i samband med Forskarutbildningsutredningens betänkande från 2004.⁸ Utredningen föreslog att Sverige skulle införa en treårig doktorsutbildning för att ersätta den fyraåriga forskarutbildningen (doktorsexamen). Förutsättningen för detta var dock att det grundläggande behörighetskravet till forskarutbildningen skulle ändras. Vid denna tid var kravet tre års studier i grundläggande högskoleutbildning (dåvarande 9 kap. 4 § högskoleförordningen), även om många doktorander i praktiken hade fyra års studier bakom sig innan de antogs till forskarutbildningen. Utredningen föreslog att en tvåårig masterexamen skulle införas som grundläggande behörighetskrav för antagning till forskarutbildningen. I förslaget låg därmed att den sammanlagda utbildningstiden i högskolan fram till en doktorsexamen skulle vara åtta år enligt modellen 3+2+3 år (grundnivå + masternivå + forskarnivå).⁹

---

⁴ Om orsaker till detta se till exempel rapporten *Orsaker till att doktorander lämnar forskarutbildningen utan examen* (rapport 2012:1 R, Högskoleverket 2012).

⁵ Om det är fler doktorander som strömmar igenom forskarutbildningen på kort tid på grund av tillgodoräknande så kan examensfrekvensen påverkas efter exempelvis tre år. Inom ett visst antal år efter det att doktoranderna börjat i forskarutbildningen når examensfrekvensen emellertid ett tak på så sätt att den förblir i princip oförändrad oavsett hur många ytterligare år som doktoranderna följs upp (detta tak nås vid olika tidpunkter i olika ämnen).

⁶ Uppgifter om genomströmning i utbildning på forskarnivå (både examensfrekvens och studietider) redovisas i den officiella statistiken för högskolan (se *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2013*. Statistiska meddelanden UF 21 SM 1401; UKÄ och SCB, 2014).

⁷ Se regeringens budgetproposition för 1998 (1997/98:1). Genomströmningen i forskarutbildningen före och efter regeländringarna från 1998 har följts upp av Högskoleverket i rapporten *Forskarutbildningsreformen 1998* (rapport 2007:35 R; Högskoleverket 2007). I en statistisk analys av UKÄ har genomströmningen i utbildning på forskarnivå följts upp ett antal år efter det att forskarutbildningsreformen infördes (statistisk analys 2013/5, datum 2013-06-18, UKÄ 2013).

⁸ *En ny doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt* (Forskarutbildningsutredningen, SOU 2004:27).

⁹ Även om detta var kortare än alternativet nio år (3+2+4) så var det ändå enligt utredningen en förlängning från sju till åtta år eftersom det vid denna tid var möjligt att bli klar på sju år (tre års

Utbildningsdepartementets projektgrupp

Samma år som Forskarutbildningsutredningen överlämnade sitt slutbetänkande, det vill säga 2004, lämnade en projektgrupp inom Utbildningsdepartementet en departementspromemoria där man föreslog ändringar i tillträdesreglerna till utbildning på forskarnivå.¹⁰ Projektgruppen ansåg att det för tillträde till utbildning på forskarnivå skulle krävas studier på grundnivå och avancerad nivå motsvarande fyra års studier på heltid och minst ett av åren skulle ligga på den avancerade nivån. I förslaget ingick därtill att doktoranderna skulle ha möjlighet att tillgodoräkna sig kurser från den avancerade nivån som de hade tagit under det andra året på denna nivå. Man föreslog ingen förändring av den nominella studietiden i forskarutbildningen.¹¹

Yttranden från remissinstanserna

Såväl projektgruppens departementspromemoria som Forskarutbildningsutredningens betänkande har remissbehandlats.¹² Meningarna var delade kring Forskarutbildningsutredningens förslag om en treårig forskarutbildning som bygger på en tvåårig masterexamen. De som var positiva till förslaget nämnde fördelar såsom att det bland annat innebar en ökad tydlighet gentemot andra länder och en bättre överensstämmelse visavi arbetslivets behov. Bland dem som var emot förslaget pekade man på nackdelar såsom att studenterna skulle dra på sig ökade studieskulder, att tiden för avhandlingen skulle bli kortare samt att det fanns svårigheter förknippade med att masternivån *både* skulle förbereda för arbetslivet och vara en inledning på en forskarutbildning.

Utredningens förslag fick ett blandat mottagande av universiteten medan merparten av högskolorna tillstyrkte. Tillstyrkte förslaget gjorde också bland annat Högskoleverket och forskningsråden. Däremot avstyrktes förslaget av så gott som samtliga fackförbund och studentorganisationer. Flera av de universitet som tillstyrkte förslaget med en kortare forskarutbildning lämnade dock reservationer och man skrev bland annat att fakultetsnämnderna var splittrade i frågan och att en treårig forskarutbildning skulle kunna medföra en risk för lägre kvalitet i både forskarutbildning och forskning.

En del lärosäten förordade projektgruppens förslag framför förslaget från Forskarutbildningsutredningen, det vill säga möjligheten för en doktorand att tillgodoräkna kurspoäng mellan avancerad nivå och forskarnivå. Men det fanns också lärosäten som avvisade denna lösning.

---

grundläggande högskoleutbildning tillsammans med fyra år i forskarutbildningen fram till en doktorsexamen).

¹⁰ Projektgruppen tillsattes 2002 med uppdraget att se över vissa examensfrågor i högskolan (dnr U2002/1944/DK) och 2004 lämnade de sin slutrapport *Högre utbildning i utveckling - Bolognaprocessen i svensk belysning* (Ds 2004:2).

¹¹ I anslutning till att projektgruppen skriver att de inte föreslår någon förändring av forskarutbildningens längd så nämner de att forskarutbildningen inte var en del av deras uppdrag.

¹² Denna resumé bygger på den sammanfattning av remissinstansernas yttranden kring Forskarutbildningsutredningens betänkande (SOU 2004:27) och projektgruppens departementspromemoria (Ds 2004:2) som redovisas i propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162, sid. 121–122).

Regeringens proposition

Var landade då regeringen i den proposition som följde på remissbehandlingen? I högskolepropositionen *Ny värld – ny högskola* (2004/05:162) föreslog man att den nominella tiden för en doktorexamen även fortsättningsvis skulle omfatta fyra års studier på heltid. Man föreslog också ökade krav för grundläggande behörighet till forskarutbildningen – från tre till fyra års högskoleutbildning.¹³ Vidare ansåg regeringen att normalstudietiden från grundnivå och fram till en doktorexamen inte skulle vara längre än åtta år. Detta innebar att studenter som hade studerat mer än ett år på masternivå skulle behöva tillgodoräkna sig moment från den avancerade nivån till forskarnivån, vilket låg i linje med projektgruppens förslag. Regeringen skrev att det var "... viktigt att betydande delar av en tvåårig utbildning på avancerad nivå kan tillgodoräknas om studenten därefter påbörjar forskarutbildning."¹⁴ Det skulle dock vara möjligt att inom ramen för det nya förslaget om grundläggande behörighet också genomföra en fyraårig forskarutbildning om doktoranden före antagningen till forskarnivån hade läst endast ett år på masternivå (magisterexamen eller motsvarande).

Utbildningsutskottets betänkande, riksdagens beslut och regeringens promemoria

Utbildningsutskottet föreslog att riksdagen skulle anta regeringens lagförslag om utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Utbildningsutskottet delade regeringens bedömning att det *inte* var önskvärt med en nioårig total studietid från grundutbildning och fram till en doktorexamen. I överensstämmelse med regeringens förslag ansåg man vidare att delar av en masterexamen skulle kunna tillgodoräknas i utbildning på forskarnivå.¹⁵

Den 23 februari 2006 biföll riksdagen utskottets förslag om utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Men riksdagen biföll samtidigt en reservation från de borgerliga och Miljöpartiet (reservation 19) som rörde den grundläggande behörigheten till utbildning på forskarnivå (motion 2005/06:Ub1 yrkande 2). Reservationen innehöll följande ställningstagande: "Vi anser att masterexamen inte i praktiken får bli ett antagningskrav till doktorandutbildningen. Kostnaderna för ett år av doktorandutbildningen skall inte flyttas över till studenterna och forskarutbildningen skall inte förkortas med ett år. Masterkurser skall visserligen kunna tillgodoräknas, om de är relevanta för den sökta forskarutbildningen. Däremot skall inte masterkurser vara meriterande vid antagning till forskarutbildning. En person med masterexamen skall inte gå före vid tillsättande av doktorandtjänst."

En månad efter riksdagens beslut om en ny utbildnings- och examensstruktur i högskolan kom en promemoria från Regeringskansliet – utarbetad inom dåvarande Utbildnings- och kulturdepartementet och Jordbruksdepartementet¹⁶ – som innehöll en del förtydliganden med anledning av riksdagsbeslutet samt förslag till ändringar i högskoleförordningen,

---

¹³ Inom ramen för dessa fyra år skulle det ingå antingen en avlagd examen på den avancerade nivån eller fullgjorda kursfordringar om minst 240 högskolepoäng, det vill säga fyra års heltidsstudier (varav minst 60 hp skulle tas på den avancerade nivån).

¹⁴ Prop. 2004/05:162, sid. 194.

¹⁵ Se utskottets betänkande 2005/06:UbU3 avseende proposition 2004/05:162 *Ny värld – ny högskola*.

¹⁶ *Förslag till författningsändringar med anledning av en ny utbildnings- och examensstruktur* (datum 2006-03-22).

huvudsakligen med utgångspunkt i propositionen 2004/05:162. I promemorian behandlas bland annat tillgodoräknande. I dåvarande högskoleförordningen fanns redan en bestämmelse som reglerade tillgodoräknande i forskarutbildning (dåvarande 8 kap. 16 § högskoleförordningen) men i promemorian lämnade regeringen ett förslag som innebar en utvidgning av doktorandernas möjligheter att tillgodoräkna sig annan utbildning och yrkesverksamhet.

Vad säger högskoleförordningen om tillgodoräknande med mera?

Den 1 juli 2007 började de nya bestämmelserna i högskoleförordningen tillämpas gällande tillgodoräknande och tillträde till utbildning på forskarnivå.¹⁷ I syfte att öka förståelsen för lärosätenas hantering av tillgodoräknande ute på lärosätena, inte minst så som den beskrivs i intervjuvaren i denna analys, så redogör vi för relevanta delar av högskoleförordningen samt kommenterar vissa förändringar som har inträtt i bestämmelserna jämfört med tidigare skrivningar.

Tillgodoräknande

Under rubriken *Tillgodoräknande* i 6 kap. 6–8 §§ i högskoleförordningen behandlas möjligheten för doktorander liksom övriga studenter att tillgodoräkna sig studier och yrkesverksamhet.

Av 6 § framgår att om en student vid en högskola i Sverige har gått igenom viss högskoleutbildning med godkänt resultat, har studenten rätt att tillgodoräkna sig detta för högskoleutbildning vid en annan högskola. Detta gäller dock inte, om det finns en väsentlig skillnad mellan utbildningarna.

Detsamma gäller studenter som har gått igenom en viss utbildning med godkänt resultat

1. vid universitet eller annan läroanstalt för högre utbildning i Danmark, Finland, Island eller Norge eller hos den som är part i Europarådets konvention av den 11 april 1997 om erkännande av bevis avseende högre utbildning i Europaregionen (SÖ 2001:46), eller
2. vid Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap.

I 7 § regleras studenternas rättigheter att tillgodoräkna sig annan utbildning och yrkeserfarenhet än den som avses i 6 §. I bestämmelsen anges att en student har rätt att tillgodoräkna sig annan utbildning än den som avses i 6 §, om de kunskaper och färdigheter som studenten åberopar är av en sådan beskaffenhet och har en sådan omfattning att de i huvudsak svarar mot den utbildning för vilken de är avsedda att tillgodoräknas. En student får även tillgodoräknas motsvarande kunskaper och färdigheter som har förvärvats i yrkesverksamhet.

Det är högskolan som enligt 6 kap. 8 § högskoleförordningen ska pröva om tidigare utbildning eller yrkesverksamhet kan godtas för tillgodoräknande.

I denna effektivitetsanalys är fokus på tillgodoräknande av utbildning som genomförts före antagningen till utbildning på forskarnivå, det vill säga tillgodoräknanden som möjliggör för doktoranden att avlägga en doktorsexamen på kortare tid än fyra år netto.

---

¹⁷ Vissa små justeringar har skett därefter i bestämmelserna; bland annat har högskola ersatt fakultetsnämnd.

Både 6 § och 7 § (6 kap. högskoleförordningen) kan tillämpas för sådana tillgodoräknanden.

Svensk högre utbildning var inte nivåindelad före den 1 juli 2007 men forskarutbildningen reglerades som en egen utbildning och det var möjligt för doktorander att tillgodoräkna sig en del av forskarutbildningen från bland annat en annan högskola (dåvarande 8 kap. 16 §):

En doktorand som vid en högskola inom landet har gått igenom en del av forskarutbildningen med godkänt resultat har rätt att tillgodoräkna sig denna även vid en annan högskola. En doktorand får också medges rätt att tillgodoräkna sig utbildning vid en utländsk läroanstalt.

Prövning om en tidigare utbildning skall tillgodoräknas skall göras av examinator vid den högskola där tillgodoräkandet önskas.

Grundläggande behörighet

För grundläggande behörighet till utbildning på forskarnivå (7 kap. 39 § högskoleförordningen) gäller att man ska ha uppfyllt åtminstone ett av följande krav:

1. avlagt en examen på avancerad nivå
2. fullgjort kursfordringar om minst 240 högskolepoäng, varav minst 60 högskolepoäng på avancerad nivå, eller
3. på något annat sätt inom eller utom landet förvärvat i huvudsak motsvarande kunskaper.

Därutöver anges att en högskola får för en enskild sökande medge undantag från kravet på grundläggande behörighet, om det finns särskilda skäl.

Som framgår av förordningen räcker det med högskolepoäng motsvarande fyra års studier (varav högskolepoäng som motsvarar minst ett års studier ska ha tagits på den avancerade nivån) för att uppnå grundläggande behörighet. Men man kan också antas till utbildning på forskarnivå om man har en utbildning som är längre, exempelvis en masterexamen. Här finns det anledning att påminna om den reservation till utbildningsutskottets betänkande 2005/06:UbU3 som riksdagen beslutade i enlighet med, och där det bland annat står att masterexamen inte i praktiken får bli ett antagningskrav till forskarutbildningen.¹⁸

Särskild behörighet

Kraven om särskild behörighet regleras i 7 kap. 40 § högskoleförordningen och där anges att de krav på särskild behörighet som ställs skall vara helt nödvändiga för att studenten skall kunna tillgodogöra sig utbildningen. Kraven får avse

---

¹⁸ Se riksdagsbeslut 23 februari 2006 förslagspunkt 23 och Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:UbU3; även regeringens promemoria 2006-03-22, sidan 5.

1. kunskaper från högskoleutbildning eller motsvarande utbildning,
2. särskild yrkeserfarenhet, och
3. nödvändiga språkkunskaper eller andra villkor som betingas av utbildningen.

Att kraven på särskild behörighet ska vara *helt nödvändiga* är ett förtydligande i högskoleförordningen gentemot tidigare skrivning om särskild behörighet (före den 1 juli 2007, dåvarande 9 kap. 5 § högskoleförordningen). Regeringen ansåg också i propositionen 2004/05:162 att det behövdes ett sådant förtydligande mot bakgrund av höjningen av de grundläggande behörighetskraven.

I UKÄ:s intervjuer med lärosätena framgick det att flera lärosäten, dock inte alla, tolkade reglerna som att doktoranderna inte får tillgodoräkna sig kurspoäng som ingår i den särskilda behörigheten. En effekt av detta kan då bli att doktorandens möjlighet att tillgodoräkna sig tidigare studier begränsas vilket också begränsar möjligheten att förkorta utbildningstiden.¹⁹ I promemorian från den 22 mars 2006 uttalades att utbildning som anses kunna tillgodoräknas på forskarnivå inte samtidigt kan utgöra helt nödvändiga kunskapsförutsättningar för att påbörja utbildning på forskarnivå.

Det kan konstateras att det är Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) som prövar överklaganden rörande tillgodoräkning av tidigare utbildning. ÖNH har inte prövat frågan om tillgodoräkning av tidigare studier som ingår i den särskilda behörigheten till utbildning på forskarnivå. Det finns således inte någon rättslig praxis i frågan.

Urval

Urvalsreglerna till utbildning på forskarnivå framgår av 7 kap. 41 § högskoleförordningen. Urval kan göras bland sökande som uppfyller kraven enligt 7 kap. 35 och 36 §§ högskoleförordningen²⁰ och ska göras med hänsyn till de sökandes förmåga att tillgodogöra sig utbildningen. Det är högskolan som bestämmer vilka bedömningsgrunder som ska tillämpas vid prövningen av förmågan att tillgodogöra sig utbildningen. Av 7 kap. 41 §, tredje stycket, framgår att enbart det förhållandet att en sökande bedöms kunna få tidigare utbildning eller yrkesverksamhet tillgodoräknad för utbildningen får dock inte vid urval ge den sökande företräde framför andra sökande.

Skrivningen är en följd av den reservation om att masterexamen inte i praktiken fick bli ett antagningskrav till forskarutbildningen, som riksdagen ställt sig bakom.

Anställning som doktorand

En vanlig försörjningsform i forskarutbildningen är *anställning som doktorand*. Eftersom vi i intervjuerna frågade om anställningstiden för doktorander förkortas i de fall tiden i forskarutbildningen förkortas med hjälp av tillgodoräkningen så vill vi nämna att

---

¹⁹ Notera dock att den särskilda behörigheten inte behöver motsvara högskolepoäng utöver de som ingår i den grundläggande behörigheten. Det kan istället exempelvis röra sig om krav på ämnesspecifika kunskaper som erhållas inom ramen för den grundläggande behörigheten. I dessa fall utgör inte den särskilda behörigheten någon begränsning av en förkortning av studietiden.

²⁰ Kraven avser att den sökande har grundläggande behörighet och eventuell särskild behörighet samt bedöms ha sådan förmåga i övrigt som behövs för att tillgodogöra sig utbildningen. Därtill ska doktorandens försörjning bedömas vara säkrad under hela utbildningen.

högskoleförordningens reglering av anställning som doktorand finns i 5 kap. högskoleförordningen. Där står bland annat att en anställning som doktorand sker genom beslut av rektor (6 §) och enligt 7 § ska en sådan anställning gälla tills vidare, dock längst till en viss tidpunkt och aldrig för längre tid än ett år efter avlagd doktorsexamen eller konstnärlig doktorsexamen. Den sammanlagda anställningstiden får dock inte vara längre än vad som motsvarar utbildning på forskarnivå på heltid under fyra år.

Tillgodoräknande – en resursutnyttjande fråga

Kunskap, tid och pengar är exempel på resurser som kan användas på olika sätt, vilket också innebär att de kan användas mer eller mindre effektivt. Ett effektivt resursutnyttjande behöver ställas mot ett mål. Ett tydligt mål för doktoranderna är att de ska avsluta utbildningen med en licentiat- eller doktorsexamen och uppfylla examensmålen enligt högskoleförordningen. Om det för att uppnå målen krävs enorma resurser i form av kunskap, tid och pengar hos exempelvis lärosätenas personal så har resurserna knappast använts effektivt. Å andra sidan går det inte att helt utan resurser frambringa licentiater och doktorer som uppfyller examensmålen. Någonstans mellan dessa ytterligheter finns det, får vi förmoda, ett läge där resurserna har använts effektivt i förhållande till målen.

I denna rapport står doktorandernas tillgodoräknande i fokus vilket kan kopplas till resursanvändning ur olika perspektiv – bland annat regeringens, lärosätenas och doktorandernas.

Regeringens perspektiv

Genomströmningen i forskarutbildningen har kopplats samman med effektivitet av flera regeringar över tid. Ökad genomströmning i syfte att förbättra effektiviteten i forskarutbildningen var till exempel ett av regeringens huvudsakliga mål i samband med den så kallade forskarutbildningsreformen 1998.²¹ Med förbättrad genomströmning skulle bland annat bruttostudietiderna för att avlägga en forskarexamen kortas.

När behörighetskraven för tillträde till utbildning på forskarnivå skärptes 2007 låg regeringens effektivitetsfokus på den totala studietiden från grundutbildning och fram till en forskarexamen. Regeringens uttalade önskan var att den totala studietiden inte skulle förlängas även om den nominella studietiden för en licentiat- och doktorsexamen kvarstod. För att lösa denna ekvation infördes möjligheten för doktorander att tillgodoräkna sig bland annat studier från den avancerade nivån tagna innan forskarstudierna hade påbörjats (prop. 2004/05:162).

Studietiden i forskarutbildningen var också ett aktuellt ämne för regeringen som har kopplat samman den med effektivitet i budgetpropositionen för 2014 (prop. 2013/14:1). I propositionen pekar regeringen ut genomströmningen i forskarutbildningen som en indikator för att följa upp dess mål om att utbildning och forskning vid universitet och högskolor ska hålla en internationellt sett hög kvalitet och bedrivas effektivt.

---

²¹ Se budgetpropositionen 1997/98:1.

Lärosätenas perspektiv

Utifrån lärosätenas synvinkel är en central fråga om det är effektivare om doktorander som har studerat två år på masternivå ägnar tre års studier på heltid (netto) åt en doktorsexamen istället för fyra år. Förmodligen lär sig de flesta doktoranderna mer och skriver en bättre avhandling på fyra år jämfört med tre, det vill säga kvaliteten ökar i båda fallen. Men frågan är om det är nödvändigt givet att examensmålet för en doktorsexamen uppfylls redan efter tre år. Uttryckt annorlunda, är det ett effektivt resursutnyttjande att en forskarexamen når över målet i examensordningen? En längre total studietid kräver mer resurser av lärosätena i form av till exempel ekonomiska medel samt handledar- och undervisningstid.

Doktorandernas perspektiv

På vilket sätt är då en begränsning av studietiden med hjälp av tillgodoräknande ett effektivt resursanvändande utifrån doktorandens perspektiv? En aspekt rör pengar. En skärpning av behörighetsreglerna till forskarutbildningen och förlängning av studietiden på den avancerade nivån har redan det inneburit ett större ekonomiskt åtagande för den enskilda doktoranden. Doktoranden borde dock tjäna ekonomiskt på att sedan blir klar med forskarstudierna på tre istället för fyra år. Under förutsättning att doktoranden efter avlagd doktorsexamen får ett arbete på motsvarande kompetensnivå så kommer lönen normalt sett att vara högre än vad den var under tiden som doktorand. Men om doktoranden riskerar att gå ut i arbetslöshet efter disputationen är naturligtvis situationen en annan.

När det gäller doktoranderna är det dock svårt att bortse från att de kan ha ytterligare mål med sin forskarutbildning än att avlägga examen, även om det säkert är det mest primära. I en situation då doktoranden också ser en forskarkarriär framför sig som ett mål så blir frågan om längden på forskarutbildningen genast mer komplex. Avhandlingen är ett konkurrensmedel och kvaliteten på den är förmodligen ett viktigare konkurrensmedel än tiden i forskarutbildningen. Vi har försökt att avgränsa frågan om effektiv resursanvändning till att gälla just avlagd forskarexamen och uppfyllande av examensmålen, men frågan är hur fruktbart det är ur doktorandernas perspektiv.

Tillgodoräknande i statistiken

Hur vanligt är det att doktorander använder sig av tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå? Finns det skillnader mellan exempelvis lärosäten och ämnesområden? Vi har försökt att besvara dessa och några ytterligare frågor med hjälp av uppgifter om tillgodoräknande som vi har beställt från SCB, som i sin tur har hämtat uppgifterna från lärosätenas studiedokumentationssystem LADOK. Redan nu vill vi dock uppmärksamma att uppgifterna om tillgodoräknande inte helt kan fånga doktorandernas tillgodoräknande på det sätt som vi önskar; annorlunda uttryckt så finns det brister i kvaliteten. Detta innebär bland annat att vi inte kan redovisa ett säkert mått på hur stor andel av doktoranderna som har tillgodoräknanden av tidigare studier, det vill säga sådana tillgodoräknanden som har potentialen att förkorta studietiden i forskarutbildningen. En del av de problem som är förknippade med statistiken om tillgodoräknande kommer att tydliggöras både i denna kvantitativa sammanställning och i intervjuerna med lärosätena.

Population och definition av olika typer av tillgodoräknande

Det är först i samband med examen som alla doktorandens tillgodoräknanden med säkerhet har registrerats och populationen består därför av alla de personer som avlade en svensk doktorexamen någon gång från och med hösten 2007 och fram till och med år 2012. Tyngdpunkten i redovisningen ligger dock på det senaste året, det vill säga 2012.

SCB har uppgifter om såväl *sökta* som *beslutade* tillgodoräknanden. Doktoranden söker om tillgodoräknande men det är lärosätet som sedan fattar beslut om huruvida de ska godkännas. I denna framställning redovisas endast *beslutade* tillgodoräknanden, det vill säga sådana som lärosätena har godkänt.

Det är dock inte utan problem att redovisa uppgifter om beslutade tillgodoräknanden. Det finns visserligen uppgifter om antal högskolepoäng för beslutade tillgodoräknanden men det saknas information om vilken utbildningsnivå (grundnivå, avancerad nivå alternativt forskarnivå) eller yrkesverksamhet som avses. Denna information finns dock för sökta tillgodoräknanden.

I viss utsträckning går det att komma runt avsaknaden av information för de beslutade tillgodoräknandena. I samband med databeställningen så matchade SCB de beslutade tillgodoräknandena mot de sökta och kunde på så sätt klassificera en del av de beslutade poängen efter utbildningsnivå och yrkesverksamhet. Om doktoranden har sökt poäng för endast en typ av tillgodoräknande (till exempel enbart studier på den avancerade nivån) så kan vi tillskriva denna till de beslutade poängen.

Men det förekommer också att doktorander har sökt för fler än en typ av tillgodoräknande samtidigt som antalet sökta tillgodoräknanden överstiger antalet beslutade. I denna situation går det inte att veta vilka av de beslutade poängen som motsvarar en viss typ av tillgodoräknande (vilken utbildningsnivå eller yrkesverksamhet).

Hur man kan förstå uppgifterna om sökta respektive beslutade tillgodoräknanden kan nog uppfattas som krångligt. Vi har dock försökt att beskriva en del av problematiken för den som är speciellt intresserad utan att för den skull fördjupa oss i alla detaljer. För övriga räcker det med att veta att vi bland annat på grund av oklarheter kring sökta och beslutade tillgodoräknanden i statistiken har valt att göra en grov och översiktlig redovisning av doktorandernas tillgodoräknanden. Till exempel redovisar vi inte hur många poäng som doktoranderna har tillgodoräknat sig i forskarutbildningen utan enbart hur stor andel av doktoranderna som har använt sig av tillgodoräknande.

Vi tycker dock att frågan om tillgodoräknande och möjlig förkortning av forskarutbildningen är en så pass viktig fråga att vi redovisar det underlag som finns. För att göra en mer precis analys krävs ett statistikutvecklingsarbete tillsammans med bland annat lärosätena.

I tabellerna och i texten i denna analys handlar alla tillgodoräknanden om sådana som är *beslutade* även när det enbart står tillgodoräknande. Tillgodoräknandena har indelats efter utbildningsnivå och yrkesverksamhet enligt nedan. Till grund för klassificeringen har SCB tagit hjälp av uppgifter om sökta tillgodoräknanden.

Nivå 1 (grundnivå). Doktoranden har enbart sökt tillgodoräknande för nivå 1. Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade (antalet beslutade och sökta poäng behöver dock inte stämma överens).

Nivå 2 (avancerad nivå). Doktoranden har enbart sökt tillgodoräknande för nivå 2. Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade (antalet beslutade och sökta poäng behöver dock inte stämma överens).

Nivå 3 (forskarnivå). Doktoranden har enbart sökt tillgodoräknande för nivå 3. Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade (antalet beslutade och sökta poäng behöver dock inte stämma överens).

Yrkesverksamhet. Doktoranden har enbart sökt tillgodoräknande för yrkesverksamhet. Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade.

Ej nivåindelad. Doktoranden har sökt tillgodoräknande, men för samtliga tillgodoräknanden saknas det uppgift om utbildningsnivå och yrkesverksamhet. Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade (antalet beslutade och sökta poäng behöver dock inte stämma överens).

Flera olika nivåer. Doktorandens sökta tillgodoräknanden har registrerats för fler än en utbildningsnivå eller yrkesverksamhet enligt indelningen ovan (det vill säga nivå 1, nivå 2, nivå 3, yrkesverksamhet och ej nivåindelad). Det finns också beslutade tillgodoräknanden registrerade (antalet beslutade och sökta poäng behöver dock inte stämma överens).

Inga tillgodoräknanden. I denna grupp ingår framför allt personer som inte har sökt något tillgodoräknande, och följaktligen finns det inte heller några beslutade tillgodoräknanden registrerade. I gruppen ingår även personer som har sökt tillgodoräknanden men som saknar beslutade tillgodoräknanden.

Tillgodoräknanden för doktorsexaminerade 2007–2012

Hösten 2007, i samband med att den svenska högskolan anpassade sig till den så kallade Bologna-processen med en ny utbildnings- och examensstruktur och en indelning av den högre utbildningen i tre nivåer, var det endast 12 procent av dem som doktorerade som hade tillgodoräknat sig poäng i forskarutbildningen. Därefter har andelen av de doktorsexaminerade som har tillgodoräknat sig högskolepoäng i någon form ökat kontinuerligt över tid: 30 procent år 2008 och så småningom 69 procent år 2012.²²

Samtliga tillgodoräknanden klassificerades som *ej nivåindelad* hösten 2007, det vill säga det saknas uppgift om typ av tillgodoräknande. Orsaken är förmodligen att dessa tillgodoräknanden avser tiden före den 1 juli 2007 när högskoleutbildningen inte var nivåindelad. Även under ett par år närmast efter hösten 2007 saknas det i många fall en nivåindelning av doktorandernas tillgodoräknanden. I slutet av perioden, det vill säga närmare 2012, blir det allt vanligare med tillgodoräknanden från *flera olika nivåer* respektive *forskarnivån*. Möjligen har också innebörden av tillgodoräknanden som inte har nivåindelats förändrats över tid. I intervjuerna med lärosätena (se nästa kapitel) framgår det att denna typ av tillgodoräknande numera kan handla om att doktoranden har fått poäng för en seminarieserie, bidrag till en utländsk konferens eller något annat som man inte har kunnat föra till en viss utbildningsnivå.

Tabell 1. Tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå: Andel (%) doktorsexaminerade hösten 2007 och kalenderåren 2008–2012 med och utan tillgodoräknanden. Olika typer av tillgodoräknanden har specificerats (definitioner ges i inledningen till detta kapitel).

Tillgodoräknanden	ht 2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007-2012
Ja, finns tillgodoräknanden	12	30	43	52	62	69	47
- därav Nivå 1 (grundnivå)	0	0	0	0	1	1	0
- därav Nivå 2 (avancerad nivå)	0	0	1	2	3	4	2
- därav Nivå 3 (forskarnivå)	0	0	7	13	16	19	10
- därav Yrkesverksamhet	0	0	1	4	4	4	2
- därav Ej nivåindelad	12	30	26	14	11	9	18
- därav Flera olika nivåer	0	0	8	19	27	32	16
Nej, inga tillgodoräknanden	88	70	57	48	38	31	53
Summa procent	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Doktorsexaminerade, antal	1 151	2 914	2 722	2 614	2 619	2 535	14 555

Tillgodoräknanden som förkortar studietiden?

Regeringens intention med att införa möjligheten för doktorander att tillgodoräkna sig studier från utbildningsnivåer som föregår forskarnivån var att den totala tiden i högre utbildning skulle begränsas. I vilken utsträckning de som avlägger doktorsexamen har använt sig av tillgodoräknanden av tidigare studier är följaktligen av stort intresse. Vi kan konstatera att det under det senaste kalenderåret 2012 fortfarande är ovanligt med tillgodoräknanden från enbart grundnivå (1 procent) eller enbart den avancerade nivån (4 procent).

²² Notera att tabellerna innehåller avrundade andelar och att värdet 0 kan innebära inget alls, men att det också kan innebära mer än 0 men mindre än 0,5 procent.

Det är dock möjligt att det i några av de övriga kategorierna för tillgodoräknande finns sådana som kan förkorta studietiden. Om exempelvis en doktorand har intjänat tillgodoräkningen före antagningen till forskarutbildningen som har kategoriserats som yrkesverksamhet eller utan nivåindelning så har dessa potentialen att förkorta tiden i forskarutbildningen. Även i kategorin *flera olika nivåer*, som en stor andel av de doktorsexaminerade har klassificerats i 2012, kan det finnas tillgodoräkningen som hänvisar till tiden före antagningen till forskarutbildningen. Detta betyder att det år 2012 *maximalt* var 50 procent av de examinerade doktorerna som hade tillgodoräknat sig poäng som skulle kunna förkorta studietiden.²³

Därtill finns det en ytterligare problematik i de statistiska uppgifterna; dessa uppenbarades först i samband med intervjuerna med lärosätena (se nästa kapitel). Vi hade utgått från att tillgodoräkningen på den avancerade nivån hänvisar till tidigare studier (det vill säga före antagningen till forskarutbildningen). Så behöver dock inte vara fallet då det också förekommer att dessa poäng på den avancerade nivån kan ha intjänats under tiden som doktorand.

I den officiella statistiken om högskolan finns uppgifter om nettostudietider för samtliga doktorsexaminerade under olika år. Även om det inte görs någon skillnad i den officiella statistiken mellan doktorsexaminerade som har använt sig av tillgodoräkningen och de som inte har gjort det så kan vi anta att nettostudietiden för samtliga doktorsexaminerade bör ha sjunkit om användandet av tillgodoräknande i syfte att förkorta studietiden har använts av doktoranderna i stor utsträckning. En eventuell förändring av nettostudietiden bör ha inträffat efter det att möjligheten att tillgodoräkna sig tidigare studier infördes; åtminstone borde det synas under de allra senaste åren när en allt större andel av doktoranderna tillgodoräknat sig tidigare studier etc. Men enligt vad som framgår av den officiella statistiken²⁴ så har nettostudietiden varit ungefär densamma de senaste åren för en doktorsexamen. Under 10-talet, från 2010 till och med 2013, har nettostudietiden varit 4,2 år (median) för varje enskild årskull av doktorsexaminerade. Också 2006 och 2007 var nettostudietiden 4,2 år för en doktorsexamen. Längre tillbaka i tiden var nettostudietiden dock längre – exempelvis 4,4 år (median) 2003 och 4,8 år (median) 1998. Den sjunkande nettostudietiden som skedde före 2007 hänger rimligtvis ihop med andra orsaker än tillgodoräknande av tidigare studier.

Forskningsämnesområden – ovanligt med tillgodoräknande i humaniora

År 2012, det vill säga det senaste året som vi har uppgifter om tillgodoräknande, var det således 69 procent av dem som doktorerade som hade använt sig av tillgodoräknande i någon form. Andelen som har tillgodoräknat sig kurspoäng eller yrkesverksamhet varierar dock mellan ämnesområden (se tabell 2). Exempelvis har endast 31 procent av de doktorsexaminerade inom humaniora använt sig av tillgodoräknande. Om vi därtill betänker att 14 procent av de doktorsexaminerade i humaniora har tillgodoräknat sig

---

²³ År 2012 hade 69 procent av de doktorsexaminerade någon form av tillgodoräknande och om man drar ifrån de 19 procent av doktoranderna som hade tillgodoräkningen från forskarnivå får man summan 50 procent.

²⁴ Se statistiska meddelanden om doktorander från UKÄ (tidigare Högskoleverket) och SCB under en följd av år (serie UF 21 SM).

poäng från forskarnivå till forskarnivå så är det endast 17 procent av de doktorsexaminerade som *maximalt* skulle kunna tillgodoräkna sig högskolepoäng med syftet att förkorta studietiden i forskarutbildningen.

Inom lantbruksvetenskap – ett litet ämnesområde med endast 60 doktorsexaminerade 2012 – är det allra vanligast att ha nyttjat någon form av tillgodoräknande, det gäller för hela 82 procent av de doktorsexaminerade. Att det är ett litet ämnesområde innebär dock att denna procentandel är känslig för små förändringar av antalet personer som använder sig av tillgodoräknande. Det är även noterbart att en stor andel av tillgodoräknandena inom lantbruksvetenskap har kommit från forskarnivån.

Inom tre av de återstående fyra ämnesområdena är det drygt 70 procent av de doktorsexaminerade som har använt sig av något tillgodoräknande 2012: 75 procent inom teknik, 73 procent inom naturvetenskap och 71 procent inom medicin och hälsovetenskap. I samhällsvetenskap var det 64 procent av de nya doktorerna som hade tillgodoräknat sig poäng i forskarutbildningen.

Tabell 2. Tillgodoräknanden i utbildning på forskarnivå efter forskningsämnesområde: Andel (%) doktorsexaminerade år 2012 med och utan tillgodoräknanden. Olika typer av tillgodoräknanden har specificerats.

Tillgodo från:	Humaniora	Lantbruks- vetenskap	Medicin och hälsovetenskap	Naturvetenskap	Samhälls- vetenskap	Teknik
Ja, finns tillgodoräknanden	31	82	71	73	64	75
- därav Nivå 1 (grundnivå)	1	0	0	2	0	0
- därav Nivå 2 (avancerad nivå)	3	0	1	7	3	5
- därav Nivå 3 (forskarnivå)	14	30	17	13	26	23
- därav Yrkesverksamhet	1	2	11	2	1	1
- därav Ej nivåindelad	5	8	7	10	8	14
- därav Flera olika nivåer	7	42	35	38	27	32
Nej, inga tillgodoräknanden	69	18	29	27	36	25
Summa procent	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Doktorsexaminerade, antal	175	60	844	604	356	496

Kanske skulle man förvänta sig att det skulle vara allra vanligast att använda sig av tillgodoräknande inom humaniora med tanke på att studietiderna historiskt sett har varit jämförelsevis långa inom detta ämnesområde, men det är alltså tvärtom.

Den största användningen av tillgodoräknande från grundnivå och avancerad nivå har skett bland dem som doktorerade i naturvetenskap – sammanlagt 9 procent år 2012. Om detta innebär att det framför allt är inom naturvetenskap som studietiderna har kortats med hjälp av tillgodoräknande ger dock dessa uppgifter ingen information om.²⁵

Inom medicin och hälsovetenskap är det en större andel än inom andra ämnesområden som har tillgodoräknat sig poäng från yrkesverksamhet. En gissning är att det i många fall rör sig om läkare som har genomgått en forskarutbildning. Men inte heller för denna typ av tillgodoräknande kan vi utifrån statistiken få veta i vilken utsträckning det rör sig

²⁵ Vi vet till exempel inte om högskolepoängen från dessa utbildningsnivåer har tagits före påbörjade forskarstudier eller ej.

om yrkesverksamhet som doktoranden har utfört före eller efter antagningen till forskarutbildningen.

Lärosäten – stora variationer i användningen av tillgodoräknande

Bland lärosätena har hela 95 procent av de nya doktorerna vid Högskolan i Jönköping någon form av tillgodoräknande år 2012 och det är den största andelen bland lärosätena. Många av dem som doktorerar vid Högskolan i Jönköping har emellertid tillgodoräknat sig studier från forskarnivå till forskarnivå. Minst andel tillgodoräknande har använts av doktorerna vid Handelshögskolan i Stockholm (6 procent).

Tabell 3. Tillgodoräknanden i utbildning på forskarnivå efter lärosäte: Andel (%) doktorsexaminerade år 2012 med och utan tillgodoräknanden. Olika typer av tillgodoräknanden har specificerats.*

Lärosäte	Tillgodo från:			därav				Nej, inga tillgodo-räknanden	Summa procent	Antal doktors-examinerade
	Ja, finns tillgodo-räknanden	Nivå 1 (grund-nivå)	Nivå 2 (avancerad nivå)	Nivå 3 (forskar-samhet nivå)	Yrkesverk-samhet	Ej nivå-indelad	Flera olika nivåer			
UU	67	2	3	14	9	11	28	33	100%	314
LU	54	0	4	9	2	9	30	46	100%	325
GU	53	0	7	17	1	5	22	47	100%	233
SU	66	0	5	12	3	6	39	34	100%	229
UmU	54	3	2	9	7	6	26	46	100%	174
LiU	66	1	2	17	2	17	28	34	100%	169
KI	94	0	0	29	14	5	47	6	100%	301
KTH	82	1	9	25	1	12	34	18	100%	235
CTH	76	1	3	30	2	15	24	24	100%	172
LTU	54	0	0	21	0	19	14	46	100%	57
HHS	6	0	0	6	0	0	0	94	100%	16
SLU	85	0	0	29	1	7	49	15	100%	103
KaU	20	0	4	8	0	0	8	80	100%	25
LNU	76	0	11	24	5	11	26	24	100%	38
ORU	93	0	4	27	2	7	53	7	100%	55
MiU	71	0	7	7	0	7	50	29	100%	14
BTH	67	0	11	0	0	0	56	33	100%	18
HB	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2
HH	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1
HJ	95	0	0	48	0	0	48	5	100%	21
MaH	92	0	0	15	0	15	62	8	100%	13
MdH	65	0	0	50	0	10	5	35	100%	20

Uppsala universitet (UU), Lunds universitet (LU), Göteborgs universitet (GU), Stockholms universitet (SU), Umeå universitet (UmU), Linköpings universitet (LiU), Karolinska institutet (KI), Kungl. Tekniska högskolan (KTH), Chalmers tekniska högskola (CTH), Luleå tekniska universitet (LTU), Handelshögskolan i Stockholm (HHS), Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Karlstads universitet (KaU), Linnéuniversitetet (LNU), Örebro universitet (ORU), Mittuniversitetet (MiU), Blekinge tekniska högskola (BTH), Högskolan i Borås (HB), Högskolan i Halmstad (HH), Högskolan i Jönköping (HJ), Malmö högskola (MaH), Mälardalens högskola (MdH).

* Uppgifter om tillgodoräknanden redovisas inte för Högskolan i Halmstad och Högskolan i Borås på grund av att dessa lärosäten endast hade en respektive ett par doktorsexaminerade år 2012.

Bland de till studerandeantalet stora lärosätena (minst 100 doktorsexaminerade år 2012) är det i första hand vid Karolinska institutet som en stor andel av de doktorsexaminerade har erhållit någon form av tillgodoräknande – 94 procent. En något mer begränsad användning av tillgodoräknande finner vi vid Göteborgs universitet (53 procent) samt vid Lunds universitet respektive Umeå universitet (båda 54 procent).

Om vi dröjer oss kvar vid de större lärosätena och gör en beräkning av den maximalt största andelen av de doktorsexaminerade som kan ha tillgodoräknat sig tidigare studier och yrkesverksamhet så är det fortfarande vid Karolinska institutet som den största andelen av doktoranderna har använt sådana tillgodoräknanden (65 procent).²⁶

Lika för kvinnor och män

Kvinnor och män har tillgodoräknat sig högskolepoäng i forskarutbildningen i ungefär samma grad – det gäller 68 procent av kvinnorna och 70 procent av männen. Även de olika typerna av tillgodoräknanden (olika utbildningsnivåer och yrkesverksamhet) har använts i liknande utsträckning. Exempelvis är det 19 procent av båda könen som har tillgodoräknat sig kurspoäng från forskarnivå till forskarnivå.

Tabell 4. Tillgodoräknanden i utbildning på forskarnivå efter kön: Andel (%) doktorsexaminerade kvinnor och män år 2012 med och utan tillgodoräknanden. Olika typer av tillgodoräknanden har specificerats.

Tillgodo från:	Kvinnor	Män	Alla
Ja, finns tillgodoräknanden	68	70	69
- därav Nivå 1 (grundnivå)	1	1	1
- därav Nivå 2 (avancerad nivå)	3	5	4
- därav Nivå 3 (forskarnivå)	19	19	19
- därav Yrkesverksamhet	6	3	4
- därav Ej nivåindelad	7	11	9
- därav Flera olika nivåer	33	32	32
Nej, inga tillgodoräknanden	32	30	31
Summa procent	100%	100%	100%
Doktorsexaminerade, antal	1 202	1 333	2 535

Även lika för svenska och utländska doktorander

Utländska doktorander har kommit till Sverige med avsikt att bedriva högskolestudier och är antagna till svensk forskarutbildning. Ibland börjar de direkt i utbildning på forskarnivå och ibland studerar de inledningsvis på den avancerade nivån.²⁷

Bland dem som avlade doktorsexamen 2012 hade 68 procent av de svenska doktoranderna och 71 procent av de utländska använt sig av tillgodoräknande (tabell 5).

²⁶ 65 = 94 (ja, finns tillgodoräknanden) – 29 (nivå 3).

²⁷ För en mer exakt definition av utländska doktorander se *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2013*. Statistiskt meddelande från SCB och UKÄ, UF 21 SM 1401 (2014).

Skillnaden är således liten mellan de två grupperna och det är också små skillnader mellan dem om man jämför olika typer av tillgodoräknanden.

Tabell 5. Tillgodoräknanden i utbildning på forskarnivå efter svenska och utländska doktorander: Andel (%) doktorsexaminerade år 2012 med och utan tillgodoräknanden. Olika typer av tillgodoräknanden har specificerats.

Tillgodo från:	Svenska	Utländska	Alla
Ja, finns tillgodoräknanden	68	71	69
- därav Nivå 1 (grundnivå)	1	1	1
- därav Nivå 2 (avancerad nivå)	3	5	4
- därav Nivå 3 (forskarnivå)	18	20	19
- därav Yrkesverksamhet	5	4	4
- därav Ej nivåindelad	10	7	9
- därav Flera olika nivåer	31	35	32
Nej, inga tillgodoräknanden	32	29	31
Summa procent	100%	100%	100%
Doktorsexaminerade, antal	1 839	696	2 535

Intervjuer med fem lärosäten

Mellan december 2013 och februari 2014 genomförde UKÄ (utredarna Helen Dryler och Ingrid Pettersson) besöksintervjuer med representanter för fem lärosäten: Kungl. Tekniska högskolan (KTH), Stockholms universitet (SU), Karolinska institutet (KI), Göteborgs universitet (GU) och Chalmers tekniska högskola (CTH).²⁸ Intervjun genomfördes gemensamt för GU och CTH medan övriga lärosäten intervjuades enskilt. Utgångspunkten för intervjuerna var en intervjuguide som skickades ut i förväg till representanterna för lärosätena.²⁹

Syftet med intervjuerna var att få en bild av lärosätenas syn på och hantering av tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå och därmed öka förståelsen för detta fenomen. I detta ligger också en önskan att förstå uppgifterna om tillgodoräknande som vi har erhållit från SCB och som i sin tur bygger på de uppgifter om tillgodoräknande som lärosätena har lagt in i sitt studiedokumentationssystem LADOK.

Eftersom det är ett mindre urval av lärosäten som har intervjuats har vi inte lagt någon vikt vid hur ofta eller hur sällan något förekommer. Dock faller det sig flera gånger naturligt att uttrycka sig i termer av exempelvis ”ett lärosäte” eller ”flera lärosäten” etc. Lärosätenas svar har strukturerats med hjälp av ett antal rubriker.

Kunskap om tillgodoräknande

En förutsättning för att tillgodoräknande används och kan hanteras på ett bra sätt är att personal och doktorander har adekvat kunskap om det. Vi ställde därför ett par frågor om huruvida lärosätena har några riktlinjer om tillgodoräknande och om kunskapen har nått fram till personalen.

Kunskapsspridning via riktlinjer etc.

Det är lärosätena själva som bestämmer hur de ska föra ut kunskapen om tillgodoräknande i forskarutbildningen. En metod för detta är att utarbeta riktlinjer om tillgodoräknande – dessa kan exempelvis beskriva vad som får räknas som tillgodoräknande. I intervjuerna framkom det att man har utarbetat sådana riktlinjer på några lärosäten – antingen på central nivå för hela lärosätet eller på en lägre nivå (exempelvis fakultetsnivå). Ett lärosäte reflekterade kring att det förmodligen är svårare att utarbeta riktlinjer på central nivå för universitet som inbegriper flera fakulteter, det vill säga som inte är fackuniversitet.

Det kan också finnas information om tillgodoräknande i andra typer av dokument, såsom mallen för den individuella studieplanen eller den allmänna studieplanen för respektive ämne.

---

²⁸ Se Bilaga 1 för information om vilka personer som vi har pratat med vid lärosätena.

²⁹ Intervjuguiden finns i Bilaga 2.

Kunskapsspridningen sker även på andra sätt än i form av dokument av olika slag. En metod som förekommer är att lärosätena informerar om tillgodoräknande i samband med sina utbildningar av studierektorer i forskarutbildningen.

Vilken kunskap har personal och doktorander om tillgodoräknande?

Att lärosätena ibland har utarbetat riktlinjer om tillgodoräknande i forskarutbildningen och bedriver viss utbildningsverksamhet är en sak. Men i vilken utsträckning har kunskapen om tillgodoräknande verkligen nått ut till personal och doktorander? Dessa frågor borde helst ställas direkt till dessa grupper, men intervjuvaren kan åtminstone ge en indikation om hur det förhåller sig.

En sak som nämndes i intervjuerna var att kunskapen om tillgodoräknande förmodligen är större hos personal med en centralt belägen tjänst och ett mer övergripande ansvar vid lärosätet (såsom dekaner, skolchefer och studierektorer) än bland exempelvis handledare, prefekter och professorer på institutionsnivå. Vad doktoranderna känner till om tillgodoräknande fick vi inte någon tydlig uppfattning om utifrån intervjuerna även om ett lärosäte nämnde att man informerade nyantagna doktorander om detta i samband med en introduktionsdag.

Lärosätena förde också fram att kunskapen om tillgodoräknande varierar mellan institutioner och därmed även mellan exempelvis handledare. Inte minst verkar det som om kunskapen kring den del som rör möjligheten för doktorander att bli klara på kortare tid än fyra år varierar mellan handledare med flera på olika institutioner.

Förutsättningar och hantering av tillgodoräknanden på forskarnivå

Regeringen har sett tillgodoräknande som ett viktigt verktyg för att begränsa den totala studietiden från grundnivå och fram till en doktorsexamen. Men i vilken utsträckning är det i praktiken möjligt för doktoranderna att tillgodoräkna sig poäng i forskarutbildningen som kan innebära en förkortning av utbildningstiden? Det framkom flera intressanta svar kring detta och nedan har vi försökt att organisera dem i anslutning till några underrubriker.

Grundläggande behörighet

En doktorand som inte har några högskolestudier utöver minimikraven för grundläggande behörighet (det kan exempelvis vara en magisterexamen)³⁰ har inte några poäng som han eller hon kan tillgodoräkna sig i forskarutbildningen från tidigare utbildningsnivåer (dock finns möjligheten att tillgodoräkna sig yrkesverksamhet). För dessa doktorander blir således forskarutbildningen fyra år netto om den genomförs på den stipulerade tiden.

---

³⁰ Under rubriken *Bakgrund* som inleder denna analys finns en närmare beskrivning av vad som ingår i den grundläggande behörigheten enligt 7 kap. 39 § högskoleförordningen.

Särskild behörighet

Hur är det då med den särskilda behörigheten? Som det redogjordes för i bakgrundsavsnittet ska den särskilda behörigheten enligt högskoleförordningen vara helt nödvändig för att studenten ska kunna tillgodogöra sig utbildningen. Vi har inte undersökt i vilken utsträckning lärosätena ställer krav på särskild behörighet på doktoranderna. Det som framgår från intervjuerna är att den kan sätta restriktioner för användningen av tillgodoräknande. I intervjuerna uppgav flera lärosäten nämligen att deras uppfattning var att de kurser som krävs för den särskilda behörigheten till forskarutbildningen inte får tillgodoräknas i densamma.

Ett av de intervjuade lärosätena ifrågasatte dock om det verkligen var riktigt att högskolepoäng inom ramen för den särskilda behörigheten inte skulle kunna tillgodoräknas i forskarutbildningen eftersom man inte kunde se något stöd för det i högskoleförordningen.

Oavsett vilken tolkning som är riktig, det vill säga om kurser inom ramen för den särskilda behörigheten får tillgodoräknas i forskarutbildningen eller ej, så kommer lärosätets egen tolkning att påverka hanteringen av tillgodoräknande. Eftersom flertalet av de intervjuade lärosätena verkar anse att poäng som ingår i den särskilda behörigheten inte får tillgodoräknas i forskarutbildningen kan det alltså förekomma att krav på särskild behörighet sätter en gräns för hur många hp som en doktorand kan tillgodoräkna sig från tidigare utbildningsnivåer.³¹

Möjligen gör någon reflektionen att lärosätena enkelt kan lösa ”problemet” genom att ta bort den särskilda behörigheten. I våra samtal med lärosätena har vi inte fördjupat diskussionen kring den särskilda behörigheten på det sättet och kan inte svara på om det är möjligt eller ej. Enligt högskoleförordningen (7 kap. 40 §) ska dock krav på särskild behörighet i samband med antagning till forskarutbildningen vara helt nödvändiga för att studenten ska kunna tillgodogöra sig utbildningen.

Krav på kurser i själva forskarutbildningen

Olika lärosäten ställer olika krav på kurser inom ramen för forskarutbildningen. Ibland förekommer det att lärosätena har centrala riktlinjer för det minsta antalet kurspoäng som doktoranderna behöver klara av för att avlägga en licentiat- eller doktorsexamen. Vid andra lärosäten finns det istället en variation mellan ämnen och institutioner.

Om vi exemplifierar med en doktorand som läser ett ämne som kräver att man ska ta kurser motsvarande 30 hp i forskarutbildningen så kan lärosätet uppfatta att en eventuell tidsförkortning i forskarutbildningen med hjälp av tidigare studier max kan motsvara 30 hp (en termins studier). Utrymmet för doktorander att tillgodoräkna sig kurspoäng

---

³¹ Notera dock att den särskilda behörigheten kan utgöras av ämnesspecifika kunskaper som ryms inom ramen för exempelvis en magisterexamen, vilken uppfyller de grundläggande behörighetskraven. I fall som detta så sätter den särskilda behörigheten ingen restriktion för tillgodoräknande eftersom doktoranden har ett år kvar att tillgodoräkna sig på masternivå om han eller hon har studerat på den nivån.

som kan förkorta tiden i forskarutbildningen kan således begränsas av krav på antal kurspoäng inom ramen för forskarutbildningen.³²

Kurskraven handlar inte enbart om poäng utan också om innehåll, det vill säga vilka typer av kurser som ska ingå. Om lärosätet ställer krav på att vissa kurser behöver tas på forskarnivå så blir utrymmet också mindre för doktoranden att tillgodoräkna sig kurser från den avancerade nivån.

Examensarbetet

Doktoranderna som antas till studier på forskarnivå har skilda bakgrunder men i de flesta fall har de avslutat ett examensarbete på magister- eller masternivå. Ett lärosäte påpekade dock att om en uppsats motsvarar 30 hp på masternivå så blir det som mest en termin kvar som är kurser och som kan tillgodoräknas i forskarutbildningen, det vill säga man såg inte att ett examensarbete från den avancerade nivån kunde användas som tillgodoräknande.³³

Möjligen är det så att lärosätena gör olika tolkningar av om examensarbetet kan användas som tillgodoräknande eller ej. Men även i de fall som examensarbetet inte tillgodoräknas i forskarutbildningen så kan det ändå påverka tiden i densamma om det används till avhandlingen.

Det skulle kunna vara så att även en doktorand som har publicerat en eller flera artiklar före antagningen till utbildning på forskarnivå skulle kunna korta tiden i forskarutbildningen. Vi ställde dock inte någon rak fråga om detta till lärosätena. Det vi ändå kan konstatera är att lärosätena förstås behöver föra in sådant arbete som tillgodoräknande för att det ska bli synligt i statistiken – men vi känner alltså inte till hur det förhåller sig med den saken.

Förståelse av statistiken – vad betyder olika typer av tillgodoräknande?

I det tidigare kapitlet, som innehöll en statistisk sammanställning av tillgodoräknande, beskrev vi olika typer av tillgodoräknanden (från den avancerade nivån, från yrkesverksamhet etc.). I intervjuerna med lärosätena blev det tydligare vad lärosätena själva lägger in i de olika typerna av tillgodoräknanden, vilket beskrivs nedan.

---

³² Det här är en beskrivning av hur det kan se ut och vilka hinder och möjligheter som lärosätena uppfattar; det kan naturligtvis se ut på andra sätt också.

³³ Notera dock att all utbildning på grundnivå och avancerad nivå skall bedrivas i form av kurser enligt 6 kap. 13 § högskoleförordningen, vilket betyder att examensarbetet också är en kurs. Det betyder dock inte, vilket framkom i denna intervju, att lärosätet behöver anse att ett examensarbete från den avancerade nivån kan användas till tillgodoräknande i forskarutbildningen.

Tillgodoräknande från forskarnivå till forskarnivå

Doktoranderna har möjlighet att tillgodoräkna sig högskolepoäng från forskarnivån som har tagits under tiden som doktorand. I intervjuerna framgick att det kan röra sig om doktorandkurser som har tagits vid ett annat lärosäte, att doktoranden har genomfört en egen presentation vid en internationell konferens eller deltagit i en seminariereserie utanför det egna lärosätet etc. Denna typ av tillgodoräknande påverkar inte studietiden som doktorand och tillhör därför inte den typ av tillgodoräknande som vi primärt är intresserade av.

Vid ett av de intervjuade lärosätena skulle man helst vilja kalla tillgodoräknande som sker under utbildningstiden (till exempel en doktorandkurs från ett lärosäte till ett annat) för *överskrivning* istället. Man tycker att det är förvirrande att begreppet tillgodoräknande kan användas både för kurser avklarade före och efter det att forskarstudierna påbörjats. Detta är dock inte en terminologi som för närvarande används i den officiella statistiken eller i högskoleförordningen.

Ibland kan en doktorand från ett annat land, det vill säga en utländsk doktorand, ha påbörjat forskarstudier i ett annat land före antagningen till svensk forskarutbildning. Intrycket från intervjuerna är dock att detta tillhör undantagen, och vi har därför inte fördjupat oss i frågan om och hur detta hanteras inom ramen för tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå. Det verkar dock rimligt att anta att sådana tillgodoräknanden, när de förekommer, förs in som tillgodoräknande från forskarnivå till forskarnivå. Ett lärosäte nämnde dock att de inte angav någon nivå i LADOK i dessa fall och i statistiken syns dessa tillgodoräknanden därför som *ej nivåindelade*.

Studier på masternivå under tiden som doktorand

En viktig aspekt som framkom i intervjuerna var att doktoranderna även efter antagningen till forskarutbildningen ibland läste kurser på masternivå. Vid ett av lärosätena har man exempelvis en riktlinje som säger att högst 40 procent av kurserna inom ramen för forskarutbildningen kan vara på avancerad nivå och att dessa också får tas under tiden som doktorand.

Detta får konsekvenser för statistiken om tillgodoräknande. Innan vi genomförde intervjuerna med lärosätena utgick vi ifrån att poäng för tillgodoräknande som avsåg masternivån hade tagits *innan* forskarstudierna påbörjades. Men så behöver alltså inte vara fallet. Av denna anledning går det inte heller att veta om en kurs på masternivå som har bokförts som tillgodoräknande har potentialen att förkorta tiden i forskarutbildningen eller ej.

Ej nivåindelad – tillgodoräknande med oklart ursprung

Som framgick av den statistiska sammanställningen saknas det ibland uppgift om nivå eller yrkesverksamhet för tillgodoräknande. Tidigare, innan vi genomförde intervjuerna med lärosätena, har det i samtal med bland annat SCB framkommit ett par orsaker till detta. Dels att det kan röra sig om kurspoäng som har tagits före införandet av den nya utbildningsstrukturen om tre nivåer och dels att det kan röra sig om studier utomlands.

I intervjuerna med lärosätena framkom det några ytterligare skäl till varför man inte nivåindelade tillgodoräknanden – det kan bland annat röra sig om att en doktorand deltagit i en aktivitet som inte är nivåindelad, såsom exempelvis en seminarieserie eller en konferens. Därutöver så finns det också doktorandaktivitet som ger kurspoäng men som befinner sig i gränlandet mellan den avancerade nivån och forskarnivån. En person svarade att det inte var obligatoriskt att fylla i utbildningsnivå för tillgodoräknande i LADOK medan en annan funderade kring att det kanske inte alltid fanns något intresse av att specificera nivå eftersom poäng som har tillgodoräknats inom ramen för forskarutbildningen inte genererar någon ekonomisk ersättning.

Inga tillgodoräknanden

Det kan förefalla oproblematiskt med klassificeringen av doktorander som inte har fått några tillgodoräknanden i statistiken. Men om vi erinrar oss den tidigare diskussionen kring examensarbete och eventuella artiklar skrivna före antagningen till forskarutbildningen så förstår vi att det finns en möjlighet att doktorandens tid i forskarutbildningen kortas samtidigt som det saknas dokumentation i statistiken om tillgodoräknande av tidigare studier.

Studietiden i forskarutbildningen – blev den kortare?

Regeringens syfte med att införa möjligheten till tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå från den avancerade nivån var att den sammanlagda studietiden inte skulle förlängas från grundnivå och upp till forskarnivå. Som vi redan har berättat så varierar de omgivande förutsättningarna för om och hur mycket en doktorand kan tillgodoräkna sig tidigare studier i forskarutbildningen. En närliggande fråga är vad resultatet blev, det vill säga i vilken utsträckning användandet av tillgodoräknande verkligen har förkortat tiden i forskarutbildningen.

Helst skulle vi vilja komplettera svaret på denna fråga med hjälp av statistiska analyser av tillgodoräknande och studietid (se det tidigare kapitlet *Tillgodoräknande i statistiken*). Som vi redan har redogjort för så kan statistiken tyvärr inte användas till en sådan analys eftersom det saknas exakta uppgifter för beslutade tillgodoräknande som avser tiden innan forskarstudierna påbörjades. Det allmänna intrycket från de intervjuade lärosätena är dock att användningen av tillgodoräknande inte har förkortat studietiderna i någon större omfattning. Delvis hänger det ihop med att antalet poäng som tillgodoräknats från tidigare nivåer eller yrkesverksamhet (tagna innan forskarstudierna påbörjades) kan vara begränsat. Men därtill pekar några lärosäten på att eftersom kvaliteten på avhandlingen är viktig så förlängs tiden för avhandlingsskrivande om doktoranden kan läsa färre kurser på grund av tillgodoräknande.³⁴

Så här ser det inte ut i varje enskilt fall. Men vårt samlade intryck är ändå att det endast är i begränsad omfattning som tillgodoräknande har använts för att korta tiden i forskarutbildningen. En ytterligare aspekt är att tiden i forskarutbildningen visserligen kan ha förkortats, men inte till mindre än fyra år utan till ungefär eller precis fyra år

---

³⁴ Att lärosätenas syn på avhandlingens kvalitet hänger ihop med deras tillämpning av tillgodoräknande framkommer även längre fram under rubriken *Fördelar och nackdelar med en tre- eller fyraårig forskarutbildning?*

(netto, det vill säga efter avräkning för institutionstjänstgöring, avbrott på grund av föräldraledighet etc.). Ett lärosäte nämnde till exempel att doktoranderna numera blev klara snabbare än tidigare i de humanistiska ämnena, där det har varit vanligt med långa studietider, men att det ändå tog fyra år eftersom det hade tagit ännu längre tid förut.

En av intervjupersonerna reflekterade över den totala studietiden i högskolan och menade att denna nog hade förlängts för dem som doktorerar idag. Innebörden är alltså att systemet ska ha gått mot att studenterna läser tre år på grundnivå, två år på avancerad nivå och sen fyra år på forskarnivå (3 + 2 + 4; det vill säga sammanlagt nio år) snarare än att de läser sammanlagt åtta år i form av 3 + 1 + 4 eller 3 + 2 + 3.

Doktorandernas och handledarnas intresse av tidsförkortning

I intervjuerna framkom det också att man inte ska ta det som en självklarhet att alla doktorander vill att forskarstudierna ska vara avklarade så snabbt som möjligt. Dels kan doktoranden vara intresserad av att avhandlingen ska hålla hög kvalitet och därför vilja arbeta med den så länge som möjligt.³⁵ Dels kan en doktorand som har möjlighet att tillgodoräkna sig kurser från den avancerade nivån ändå vilja ta alla kurser inom ramen för forskarutbildningen för att han eller hon helt enkelt är intresserad av ämnet. Dessutom nämndes i något fall att incitamenten möjligen är mindre för en del doktorander inom humaniora och samhällsvetenskap att bli klara snabbt eftersom deras framtid efter avlagd doktorsexamen kan vara mer osäker än vad den är inom övriga ämnesområden (vare sig det rör sig om en forskarkarriär eller arbete utanför akademien).

Doktoranderna verkar dock sällan fördröja uttaget av sin examen när de väl är klara. En doktorsexamen kan bland annat vara nödvändig i samband med att man söker forskningsmedel eller anställning. I de undantagsfall då doktoranden väntar med att ta ut sin examen så kan syftet vara att han eller hon vill försäkra sig om att det inte går för lång tid mellan en meriteringsanställning och avlagd doktorsexamen.³⁶

En aspekt som nämndes var att det kan uppstå en intressekonflikt mellan handledare och doktorand kring tillgodoräknande. Båda parterna har oftast ett gemensamt intresse av att avhandlingen ska hålla en hög kvalitet. Men när det gäller kursdelen i forskarutbildningen kan en doktorand vilja läsa så många kurser som anges i den allmänna studieplanen för ämnet även om han eller hon egentligen skulle kunna minska ner på dessa med hjälp av tillgodoräknande av tidigare studier. I samma situation kan handledaren å sin sida önska att doktoranden tillgodoräknar sig tidigare studier för att istället ägna mer tid och fokus åt forskningen och avhandlingen. Ett lärosäte nämnde att studentkåren hade yttrat sig i frågan och att denna ansåg att doktoranderna inte skulle behöva tillgodoräkna sig tidigare studier ifall de inte ville det; det skulle vara möjligt för alla doktorander att läsa kurser motsvarande de kurser som ingår i ämnets studieplan.

---

³⁵ Tiden i forskarutbildningen är en av de faktorer som kan påverka en avhandlings kvalitet. Ett lärosäte menade att när väl doktoranden har avlagt doktorsexamen så är det avhandlingen som är viktig för en eventuell fortsatt forskarkarriär och inte den tid som det har tagit att bli klar.

³⁶ Enligt 4 kap. 12a § högskoleförordningen är det främst personer som har avlagt doktorsexamen, eller har uppnått motsvarande kompetens, högst sju år före ansökningstidens utgång som bör komma ifråga för en sådan meriteringsanställning.

Förkortas tiden som anställd doktorand?

Vi frågade även om försörjningsformen *anställning som doktorand* förkortades för doktorander som använt sig av tillgodoräknande och klarat av en doktorsexamen på kortare tid än fyra år netto. Av lärosätenas svar framgick det att även om man inte såg att doktoranderna hade rätt till en förlängning av tiden som anställd doktorand när tiden i forskarutbildningen blir kortare än fyra år så får doktoranderna ändå för det mesta fortsatt anställning till och med fyra år. Men det fanns undantag. Vid ett lärosäte hade en av fakulteterna valt principen att tiden som anställd doktorand skulle förkortas om tiden i forskarutbildningen blev kortare på grund av tillgodoräknande av tidigare studier. Ett annat lärosäte nämnde att det pågick en diskussion kring hur man ska agera i denna typ av situation i framtiden.³⁷

Fördelar och nackdelar med en tre- eller fyraårig forskarutbildning?

I intervjuerna framkom det också en del övriga tankar från lärosätena kring forskarutbildningen som var intressanta att ta del av. Några av dessa tankar handlade om de för- respektive nackdelar man kunde se kring en tre- eller fyraårig forskarutbildning.

En reflektion man gjorde var att det kan vara komplicerat med en fyraårig svensk doktorsexamen inom ramen för internationella samarbeten eftersom den ofta är treårig i andra länder. En problematik rörde det ekonomiska ansvaret – bland annat försörjningen av doktoranderna och kostnader förknippade med själva utbildningen. En annan problematik rörde själva examen. Det verkar dock som om dubbla examina (*double degree*) var en mer framkomlig väg medan en gemensam examen (*joint degree*) var betydligt svårare att genomföra.

Några intervjupersoner intog en viss skeptisk hållning till att sätta en tidsförkortning av forskarutbildningen i system. Denna hållning hängde bland annat ihop med att man ansåg att det var viktigt att se till behovet hos varje enskild doktorand. Sedan ansåg man också att det var viktigt att kvalitetssäkra avhandlingen. Kvaliteten var så att säga viktigare än tiden i forskarutbildningen, och man trodde att detta var något som både handledare och doktorand i många fall instämde i. Men åtminstone ett lärosäte intog en mer positiv syn på att doktorandstudierna skulle kunna gå snabbare, och då gärna på kortare tid än fyra år netto. Man såg dock inte att denna förkortning av tiden i forskarutbildningen var beroende av möjligheten för doktorander att tillgodoräkna sig tidigare studier, utan det skulle kunna gå snabbt ändå.

Också doktorandernas mognad diskuterades av vissa intervjupersoner i relation till längden på forskarutbildningen. Man frågade sig om det utifrån ett mognadsperspektiv är så positivt med unga doktorer som har gått igenom forskarutbildningen i rekordfart. Kanske är det en fördel, utifrån ett mognadsperspektiv, att exempelvis bedriva forskarstudier om 80 procent på fem år istället för om 100 procent på fyra år? Man lyfte också fram att doktorer som avlagt en svensk doktorsexamen står sig mycket bra

---

³⁷ Se kapitlet *Bakgrund*, avsnittet *Anställning som doktorand*, för en kort information om vad som står i högskoleförordningen om anställningstid i förhållande till försörjningsformen anställning som doktorand.

internationellt, bland annat på det sättet att de i samband med post-doc vistelser utomlands ses som mer självständiga och mogna som forskare jämfört med doktorer från flera andra länder.

Sammanfattning och några reflektioner

De grundläggande behörighetskraven till utbildning på forskarnivå skärptes den 1 juli 2007. I syfte att inte detta skulle medföra att den totala studietiden från grundnivå till doktorsexamen förlängdes så infördes möjligheten för doktorander att tillgodoräkna sig studier från tidigare utbildningsnivåer och därmed korta tiden i forskarutbildningen från fyra till tre år.

Olika regeringar har över tid ansett att doktorandernas genomströmning, det vill säga examensfrekvens och studietid, är central ur effektivitetssynpunkt. Lärosätenas uppdrag att utbilda nya doktorer som kan arbeta inom eller utom akademien kan genomföras mer eller mindre effektivt och examensfrekvens och studietid är därför centralt även för lärosätena. En fråga för lärosätena kan till exempel vara hur väl deras resurser används i form av ekonomiska medel (för doktorandernas försörjning, handledning, kurser etc.) och personalens tid (för handledning och undervisning) om en doktorand studerar på fyra år netto i forskarutbildningen fastän examensmålen för en doktorsexamen egentligen skulle ha kunnat uppnås på tre år med hjälp av tillgodoräknanden. Från doktorandens perspektiv skulle han eller hon kunna erhålla bland annat en högre lön efter avlagd doktorsexamen och en doktorsexamen genomgången på tre istället för fyra år kan därför vara ett bättre resursutnyttjande. När det gäller doktoranderna har vi dock tidigare diskuterat att det förmodligen är så att flera av dem också har en forskarkarriär som mål, vilket gör att avhandlingens kvalitet blir viktigare än tiden i forskarutbildningen, och att det nog är svårt att bortse från detta vid en diskussion om resursutnyttjande utifrån doktorandens perspektiv. Även utifrån lärosätenas perspektiv är frågan om kvalitet viktig.

Denna uppföljning av tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå har skett på två sätt: dels med hjälp av kvantitativa uppgifter som inhämtats från SCB om doktorsexaminerades tillgodoräknanden och dels via intervjuer med representanter från fem lärosäten.

Tillgodoräknande används – men det är svårt att urskilja vilken typ

Att tillgodoräknande används vid lärosätena framgår från såväl intervjuer med lärosätena som från den insamlade nationella statistiken. I statistiken framgår det att andelen doktorsexaminerade som har använt sig av någon form av tillgodoräknande har ökat över tid. Hösten 2007 hade 12 procent av dem som avlade doktorsexamen använt sig av tillgodoräknande; år 2012 var motsvarande siffra 69 procent.³⁸ Kvinnor och män har använt sig av tillgodoräknande i samma utsträckning. Det finns dock variationer mellan såväl lärosäten som ämnesområden.

I denna ökning av tillgodoräknande över tid ligger emellertid olika typer av tillgodoräknanden och inte enbart studier från exempelvis den avancerade nivån som

---

³⁸ Observera att det inte enbart handlar om tillgodoräknanden från den avancerade nivån och yrkesverksamhet. I uppgiften ingår även tillgodoräknanden från forskarnivån (en doktorandkurs från ett annat lärosäte till exempel) eller sådana tillgodoräknanden som inte har placerats in i någon utbildningsnivå eller yrkesverksamhet.

avslutats före antagningen till forskarutbildningen. Tyvärr har det inte gått att med hjälp av uppgifterna som vi erhållit från SCB, och som de i sin tur har hämtat från LADOK, helt och fullt urskilja vilka typer av tillgodoräknande som doktorerna använt sig av. Vissa beräkningar har dock kunnat genomföras och om vi räknar bort den andel av doktoranderna som enbart har tillgodoräknande från forskarnivå till forskarnivå (exempelvis kurser vid annat lärosäte under tiden som doktorand) så är det *maximalt* 50 procent av dem som doktorerade 2012 som har använt sig av någon form av tillgodoräknande som har potentialen att förkorta studietiden i forskarutbildningen.

En svårighet med statistiken om tillgodoräknande som tydliggjordes i denna uppföljning är att det inte framgår om tillgodoräknandena avser studier eller yrkesverksamhet som har tagits före eller efter antagningen till forskarutbildningen. Inte ens när ett tillgodoräknande avser den avancerade nivån kan man vara säker på att det har intjänats före antagningen till forskarutbildningen; det förekommer nämligen att även doktorander läser kurser på den avancerade nivån.

Har tillgodoräknande påverkat studietiden i forskarutbildningen?

Eftersom det inte är möjligt att i de statistiska uppgifterna urskilja om tillgodoräknanden har tagits före eller under tiden som doktorand så har det inte heller varit möjligt att beräkna om studietiden i forskarutbildningen har kortats för dem som har tillgodoräknat sig tidigare studier och yrkesverksamhet. Med hjälp av uppgifter i den officiella statistiken för högskolan kunde vi dock konstatera att nettostudietiden (median) för samtliga som avlagt doktorsexamen under senare år (det vill säga under den period när tillgodoräknande från tidigare utbildningsnivåer införts samt ökat i användning) varit oförändrad. Skulle användningen av tillgodoräknande ha förkortat studietiden i någon större omfattning för doktoranderna så borde förmodligen detta ha synts i uppgifterna om nettostudietid för samtliga doktorsexaminerade.

Också i intervjuerna med lärosätena framgick det att användningen av tillgodoräknande förmodligen endast i begränsad utsträckning har lett till kortare studietider för doktoranderna (åtminstone vid de fem lärosäten vi har intervjuat).

Skäl till att tillgodoräknanden inte använts och studietiden inte har förkortats?

I intervjuerna framkom det flera möjliga skäl till att tillgodoräknanden som kan förkorta studietiden endast förefaller ha åstadkommit detta i begränsad utsträckning. Bland annat nämndes följande skäl:

- Tiden för avhandlingsskrivande förlängs ibland i motsvarande grad som doktoranden läser färre doktorandkurser på grund av tillgodoräknande.
- Kurskraven i forskarutbildningen är mindre än ett års studier varför tillgodoräknande av tidigare studier inte kunde nyttjas fullt ut (det vill säga ett år).
- Doktorandernas användning av tillgodoräknande verkar ibland begränsas av att varken examensarbetet från den avancerade nivån eller tidigare studier som ingår i den särskilda behörigheten tillgodoräknas.
- Det saknas kunskap om tillgodoräknande på framför allt institutionsnivå (exempelvis bland handledarna).

- Handledaren önskade förkorta tiden i forskarutbildningen med hjälp av tillgodoräknande men doktoranden ville ta hela tiden i anspråk – kanske för att säkerställa avhandlingens kvalitet eller bredda sitt kunnande genom att läsa fler kurser än vad som behövs i förhållande till examensmålet för en doktorsexamen.
- Motstånd mot att korta studietiden från handledarens sida, bland annat med hänvisning till avhandlingens kvalitet och doktorandens mognad.

Tiden i högre utbildning totalt sett

Regeringens syfte med tillgodoräknande från tidigare studier var att den totala studietiden inte skulle förlängas om behörighetskraven ökade till forskarutbildningen. Men om det är så att doktoranderna studerar allt längre tid innan de påbörjar forskarstudierna utan att tillgodoräknande används i någon större utsträckning i forskarutbildningen så har också den totala studietiden från grundutbildning och fram till en doktorsexamen förlängts under senare år. Givet att detta stämmer³⁹ så är det på tvärs mot regeringens och riksdagens intentioner och vad de avser med effektivt resursutnyttjande i högre utbildning. Fortfarande under förutsättning att scenariot stämmer så har lärosätenas resurser i form av personalens tid och ekonomiska medel kommit att användas allt mindre effektivt. Doktorandens investering i form av tid och pengar (frånvaro av hög lön) nyttjas under dessa förutsättningar också mindre effektivt givet att målet är en forskarexamen i överensstämmelse med målen i examensordningen. Men som vi diskuterat tidigare är det svårt att bortse från att doktoranderna kan ha ytterligare mål med sin forskarutbildning än att avlägga en licentiat- eller doktorsexamen; framför allt kanske man tänker på den forskarkarriär som kan bli aktuell efter avlagd forskarexamen. Detta är ett bra exempel på att om målet är ett annat så förändras också en bedömning av resursanvändningen.

Kvarstående frågetecken

Propositionen *Ny värld – ny högskola* (2004/05:162) ger möjligen intryck av att förslaget om tillgodoräknande i forskarutbildningen är oproblematiskt även om man också nämner att ett fortsatt arbete kan krävas.⁴⁰

I denna analys, med stöd bland annat i intervjuer med några lärosäten, ser vi att det verkligen finns en del kvarstående oklarheter kring tillgodoräknande i forskarutbildningen som skulle behöva diskuteras och redas ut. Hur vanligt är det att sådan särskild behörighet som ligger på den avancerade nivån uppfattas som ett hinder för tillgodoräknande? Är det möjligt att nå examensmålen för en doktorsexamen om många kurser läggs på den avancerade nivån? Hur kan kunskapen om tillgodoräknande nå ut till alla dem som är omedelbart berörda, det vill säga doktoranderna och deras handledare? Vi fann att det kunde uppstå intressekonflikter mellan doktorand och

³⁹ Vi har inte gjort någon beräkning av den totala studietiden och kan därför inte säga hur det förhåller sig med denna. Som nämndes i redovisningen av intervjuavaren var det dock en lärosätesrepresentant som tyckte sig se att systemet snarare hade gått mot en studietid om nio år totalt från grundnivå och fram till en doktorsexamen istället för åtta år.

⁴⁰ Angående att tillgodoräknande luckrar upp tudelningen mellan avancerad nivå och forskarnivå gjorde regeringen bedömningen att det "... kan komma att krävas en fortsatt analys för att identifiera eventuella behov av förändringar också i andra regelverk och system än själva behörighetsbestämmelserna" (sid. 194).

handledare kring tillgodoräknanden, men hur vanliga och hur allvarliga är dessa konflikter och hur hanteras de? Behörighetskraven till forskarutbildningen skärptes 2007; i vilken utsträckning stämmer det då att doktorander som klarar av en doktorsexamen på tre år netto är mindre mogna jämfört med de doktorer som tidigare klarade av en doktorsexamen på fyra år netto men som hade läst kortare tid i högskolan före antagningen till forskarutbildningen? Går det att med hjälp av beräkningar mer exakt ge svar på om studietiden totalt sett har förlängts eller ej efter det att de grundläggande behörighetskraven ökade till utbildning på forskarnivå från och med hösten 2007?

För att komma vidare i arbetet med hur dessa frågor kring tillgodoräknande kan och ska hanteras avser UKÄ att föra en dialog om detta med berörda parter och intressenter.

Bilaga 1, Intervjupersoner

Chalmers tekniska högskola

Ulrika Josefsson, samordnare för frågor som rör forskarutbildningen

Alf-Erik Almstedt, professor och vicerektor för forskning och forskarutbildning

Göteborgs universitet

Mats Edvardsson, utbildningssamordnare, universitetsledningens stab

Karolinska Institutet

Ingeborg van der Ploeg, central studierektor och koordinator för forskarutbildning

Eva Ringnell, handläggare LADOK

Kungl. Tekniska högskolan

Margareta Karlsson, utredare på universitetsförvaltningens planerings- och
utredningsavdelning

Per-Åke Nygren, professor och forskarutbildningsansvarig på Skolan för bioteknologi

Jan Scheffel, professor

Stockholms universitet

Susanne Thedéen, områdeskanslichef för humaniora, juridik och samhällsvetenskap (vid
tiden för intervjun, därefter chef för planeringsavdelningen)

Åsa Johnson, utredare vid humanistiska fakultetskansliet

Bilaga 2, Intervjuguide

Tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå – frågor lärosäten

Frågor att reflektera över inför mötet:

1. Finns det **riktlinjer** på ert lärosäte kring tillgodoräknande i utbildning på forskarnivå som gäller för hela lärosätet eller på vilken nivå finns eventuella riktlinjer (om det finns några)? Hur ser riktlinjerna ut, något exempel?
2. Känner ni till om, och i vilken utsträckning, det finns **kunskap** om tillgodoräknande ute i organisationen bland dem som på något sätt är ansvariga för forskarutbildningen (dekan, studierektorer, prefekter, handledare)?
3. Vet ni om utbildningstiden på forskarnivå **förkortas** i och med att tillgodoräknande från grundläggande/avancerad nivå alternativt yrkesverksamhet används? Eller är det kanske snarare så att tiden för att skriva på avhandlingen förlängs, men den totala studietiden i forskarutbildningen förblir densamma (dvs fyra år).
4. Tillgodoräknande **från forskarnivå till forskarnivå** – vad betyder det hos er? Började doktoranden i forskarutbildningen vid annat lärosäte? Har doktoranden läst kurser på forskarnivå innan hen blev antagen till forskarutbildningen?
5. I LADOK-registret (och därmed även i SCB:s data) finns det uppgifter om vilken nivå/yrkesverksamhet som de *sökta* poängen avser; det saknas dock uppgifter om nivå/yrkesverksamhet för *beslutade* tillgodopoäng. För att få den informationen behöver vi matcha beslutade tillgodopoäng mot sökta tillgodopoäng. Om doktoranden har sökt om tillgodoräknande för flera nivåer/yrkesverksamhet så framgår det i dessa fall inte vad de beslutade poängen avser. Är ni bekant med detta? Skulle det fungera för er att ange vad de beslutade poängen avser? Skulle ni själva tycka att det vore bra med uppgift om vad de beslutade poängen som har tillgodoräknats avser? (se kategori ”flera typer/nivåer” i tabellen i Wordfilen)
6. I LADOK-registret saknas det ibland helt uppgifter om nivå/yrkesverksamhet för sökta tillgodoräknande (och därmed även nivå/yrkesverksamhet för beslutade tillgodopoäng; se kategori ”okänd nivå” i tabellen i Wordfilen). Det kan finnas skäl till detta, exempelvis utlandsstudier eller högskolestudier som klarats av före den nya utbildningsstrukturen hösten 2007 med indelning i tre utbildningsnivåer (grundläggande, avancerad och forskarnivå). Vet ni något om detta?
7. Övrigt?

Universitetskanslersämbetet är en myndighet inom högskoleområdet.
Ämbetet utvärderar kvalitet i högre utbildning, har tillsyn över universitet
och högskolor, granskar effektivitet och ansvarar för statistik och uppföljning.
www.uka.se

UKÄ
Universitetskanslersämbetet